

Posudek bakalářské práce Anety Hoffmanové „Mediální prezentace Karla Schwarzenberga v denících MF Dnes, Lidové Noviny a Právo v předvečer voleb“

V moderní společnosti prakticky nelze bez mediální prezentace ve volbách s celostátním rozměrem uspět. Proto je role médií ve volebních kláních jedním z nejčastěji zkoumaných témat a teorie vlivu médií na voliče patří k nejpropracovanějším v mediálních studiích. To však neznamená, že tato problematika není aktuální, neboť média i moderní společnost se dynamicky vyvíjí a současně se vyvíjí i jejich vzájemné artikulace. Navíc téma je aktuální i vzhledem ke specifickému kontextu postkomunistické společnosti, kde hraje virtuální mediální realita možná ještě důležitější roli než ve standardních demokraciích na západ od našich hranic, kde je mediální gramotnost populace možná vyšší. Raketový vzestup Strany zelených ve volbách 2006 a úspěch nových formací (TOP 09 a Věci veřejných) ve volbách 2010 tento závěr podporují. Karel Schwarzenberg je samozřejmě ústřední postavou strany TOP 09 a je proto na místě zkoumat, jakým způsobem se médiím podařilo specifickou prezentací této figury přispět k jejímu překvapivému úspěchu v posledních volbách, protože si lze jen těžko představit, že by získala takovou podporu na základě svého programu. Je proto zcela v pořádku, že se autorka zaměřila na Karla Schwarzenberga, ačkoliv toto rozhodnutí zdůvodňuje dost nejasně (str. 6).

Nicméně již na úvod musím poukázat na základní slabinu práce, kterou je nedostatek badatelského odstupu a tendence k adoraci politika, jehož mediální obraz má být předmětem zkoumání. Považuji za problematické, že autorka není schopna odhlédnout od svých sympatií (a možných politických preferencí?), které velmi pravděpodobně souvisí právě s tím, jaký mediální obraz zmíněného politika česká média systematicky vytváří, tedy s tím, co se rozhodla zkoumat. Je to patrné například z toho, že Schwarzenberg jej již v Úvodu představen jako „osobnost“, ačkoliv předmětem práce je zkoumat, jak se taková osobnost vlastně mediálně vytváří. Dále je představen jako velice vážený a oblíbený muž, který „patří v posledních měsících mezi nejdůvěryhodnější a nejpopulárnější politiky a také mezi oblíbené volební lídry“ a který „Je znám svými trefnými, avšak vznešenými poznámkami...“ To vše je postaveno na průzkumech veřejného mínění a nepodložených tvrzeních (Nejen že je mezi českou veřejností, jak odbornou, tak laickou, velice váženým a oblíbeným mužem.), které jsou samozřejmě součástí mediální konstrukce dotyčného politika. Je tedy patrné, že ji autorka přebírá (včetně předvolebního PR strany TOP 09: „*Když se kecají blbosti, tak spím*“), aniž by si to uvědomovala.

Podobně se odhaluje i formulacemi typu: „Dokonce byl 28. listopadu 2009 ve svých 72 letech jednomyslně zvolen předsedou nové politické strany TOP 09.“ Není jasné, proč si autorka myslí, že toto rozhodnutí souviselo s osobnostními vlastnostmi Karla

Schwarzenberga více než s chladným politickým kalkulem jeho politického alter ega, Miroslava Kalouska? Svědčí snad jednomyslné zvolení členy volebního subjektu, který řada pozorovatelů považuje za mediální projekt, o něčem důležitém z hlediska přijímání Schwarzenberga českou veřejností?

Podobně je ale zřejmé i z dalších formulací, že autorka podléhá mediální virtuální realitě: „Někteří politici lákají voliče na populistické sliby a urážení protivníků, jiní na negativní sdělení rizik a nepříliš „růžových“ vyhlídek, když je budeme volit...“ (str. 6). Je evidentní, že zde prezentuje mediální konstrukce Jiřího Paroubka a Petra Nečase, jež navíc staví do kontrastu s potenciálním „svěžím vánkem“ v podobě Karla Schwarzenberga, kterého lze po dvouletém angažmá v Topolánkově vládě asi sotva považovat za nepopsanou knihu, ačkoliv některá média se usilovně snaží takový dojem navodit.

Nejasné je také vymezení cílů práce. V Úvodu ve dvou po sobě jdoucích odstavcích autorka nabízí dvě různé verze, v empirické části verzi třetí:

1. Budu zkoumat, jak deníky K.S označují a dále také to, zda se všechny vybrané deníky věnují vesměs politickým a volebním záležitostem či dávají prostor i jiným tématům a vlastní prezentaci, a do jaké míry, v souvislosti s K.S.
2. Nejdůležitějším bodem mého výzkumu tedy bude, jak deníky K.S. prezentují, zda by mohli být prostřednictvím vybraných tištěných médií považován za moderní politickou celebritu a na čem je založen jeho politický kapitál.
3. Položila jsem si tedy otázku, zda to je tak i v případě Karla Schwarzenberga? (Zda jej lze považovat za politickou celebritu? Zda je v médiích prezentován i v jiných než jen v politických souvislostech? Zda je prezentován i tím, co ho činí výjimečným a odlišným vůči ostatním politikům? Zda se ho mediální poradci snaží přibližovat, co nejvíce obyčejným lidem?)

Není jasné, proč nejsou cíle práce prezentovány jednotně a proč jsou prezentovány i cíle, které nelze zvolenou metodou zkoumat (Na čem je založen jeho politický kapitál? Zda se ho mediální poradci snaží přibližovat, co nejvíce obyčejným lidem?)? Nicméně závěry se vesměs vztahují k verzi číslo tři.

Volba zkoumaných deníků je vhodná, ale poněkud problematické je její zdůvodnění v Úvodu. Přijatelné je kritérium četnosti, ale nevyjasněné je zde kritérium politické profilace. Proč necharakterizuje profilaci MF Dnes a Lidových Novin, když u Práva zmiňuje levicovou orientaci (Mimochodem, jak může autorka doložit, že se Právo otevřeně hlásí k levicové

orientaci?)? Oba by přitom bylo možné na základě vyjádření jejich kmenových komentátorů zařadit na pravicovou stranu spektra, což je v případě MF Dnes zmíněno až v empirické části, a v případě LN možná až na extrémní pravici. To je ovšem relevantní, když chce autorka zkoumat, jak LN konstruují mediální obraz výrazně pravicového politika.

Podívám-li se na text jako takový, je po formální stránce poměrně rozporuplný. Je patrná poměrně dobrá kultura psaného projevu, ale práce trpí řadou překlepů a zasloužila by si lepší editaci (str. 7: tím častěji stále slýcháme, str. 18: ...které je blízké vydavateli, inzerentům, vydavateli či nějakým spřízněným zájmovým skupinám..., str. 23: K osobnostem a politickým představitelům objevujících se v masových médiích, může mít člověk dokonce důvěrnější vztah, ovládají své zviditelňování). Nalézt lze i některé gramatické neobratnosti (např. str. 14: Mediace je považován za jednu z hlavních funkcí masových médií, protože ty jsou chápána jako...). Není mi jasné, proč musí být kapitol tolik a proč je řada z nich tak krátká. Uniká mi také smysl občasného zvýrazňování některých slovních spojení (např. str. 24)? Odkazování je konzistentní a seznam literatury odpovídá nárokům na bakalářskou práci.

V teoretické části jsou představena východiska práce, ale řada klíčových konceptů zůstává nevyjasněna, argumenty jsou vesměs přejímány nekriticky a narazit lze i na řadu sporných tvrzení. Nevyjasněný například zůstává samotný koncept moderní média. Autorka má navíc za to, že na jejich počátku stojí kniha (str. 10), ale pak by moderní média předcházela modernitu o několik století (viz Thompson, 2004, kterého autorka cituje), což je asi sporné. Vzhledem ke zmíněné citaci Thompsona není jasné, proč tento koncept nepřevzala z jeho textu, který stále patří k nejlepším svého druhu v české mediální literatuře. Podobně nejsou jasně definovány i další klíčové koncepty jako „celebrita“, „politická celebrita“ či „politický kapitál“.

Jako příklad sporného tvrzení lze uvést paušální závěr: „Obecně platí, že tisk směřuje ke stále větší a větší míře svobody.“ Autorka zde pomíjí kontext, ve kterém tisk funguje. O platnosti zmíněné věty lze pochybovat například v kontextu totalitní společnosti, kde může tisk fungovat přesně opačně. Není proto překvapivé, že jedním z prvních kroků každého diktátora je ovládnutí hlavních médií.

Tuto problematiku opět dobře představuje již zmíněný John B. Thompson (2004) a není proto jasné, proč jej v této souvislosti nevyužívá. Podobně jej ale ignoruje například i v rámci diskuse masových médií, kde by jí nabídl výborné východisko pro kritiku tohoto sporného konceptu. V těchto podkapitolách autorka staví výlučně na Jirákově a Köpplové, kteří pouze reprodukují myšlenky jiných, a ani to příliš zdařile či konzistentně.

K takovýmto zdrojům je třeba přistupovat kriticky a ne jako k nezpochybnitelným autoritám. Celkově je sekce věnovaná úvodu do médií velmi stručná a neúplná.

Nevhodným se jeví i její členění na 2.1.1. Tištěná média a 2.1.2. Masová média, které není zcela logické (spíše asi: tištěná, elektronická...) a navíc implikuje, že tištěná média nemohou být masová. V rámci podkapitoly 2.1.1.1. autorka také naznačuje, že seriózní tisk nemůže být masovým tiskem. Pak mi ale není jasné, zda lze třeba MF Dnes podle autorky považovat za masové médium? Spíše to však vypadá, že autorka používá slovo masový jako synonymum ke slovu bulvární. Podobné problémy s členěním podkapitol mám i na dalších místech a obecně se mi zdá, že je členění příliš podrobné a někdy nelogické (Proč je například problematika sociální konstruovanosti reality diskutována odděleně ve dvou vzdálených podkapitolách (2.2.2. a 2.3.2.)?).

Bohužel musím autorku poučit, že existuje mnohem více modelů komunikace než pouze přenosový a kulturní, jak tvrdí na str.12 (viz např. McQuail a Windahl, 1982, Communication models). Podobně existuje i celá řada různých teorií o vlivech médií, a některé z nich autorka měla alespoň rámcově zmínit, protože na východisku, že média mají vliv na chování voličů i politiků, stojí celá její práce (což ostatně zmiňuje v první větě dané podkapitoly). Místo toho však nabízí pouhé dva odstavce poměrně nejasného textu. Co si například má čtenář představit pod „řadou konkretizovatelných vlivů“ médií? Co chtěla autorka sdělit větou: „Média pomáhají rozšířit přirozené komunikační schopnosti člověka, nahrazují sociální aktivity a sociální instituce, čímž mění jejich povahu“? Jak pomáhají média rozšiřovat přirozené komunikační schopnosti člověka? Panuje v tomto ohledu shoda, nebo jsou celé tradice mediální teorie, které tvrdí pravý opak? Jaké sociální aktivity a instituce média nahrazují? Není navíc přijímání mediálních produktů samo o sobě sociální aktivitou a nejsou média také sociální institucí? A tak by se dalo pokračovat i u celé řady dalších podkapitol, které velmi často sestávají jen z jednoho až tří odstavců a zdaleka nepodávají ucelený obraz o diskutovaných konceptech (Extrémem je dvouvětá podkapitola 2.4.1.).

Samotný výzkum je bohužel nejslabší částí práce a to především proto, že obsahová analýza je pojata velmi úzce. Metoda, která nabízela možnost poměrně komplexního zmapování tématu, byla použita pouze ke sledování a analýze několika málo proměnných, přičemž se nabízela celá škála dalších, které by byly vzhledem k tématu práce minimálně stejně relevantní jako ty zvolené. Způsoby označování Karla Schwarzenberga ve zvolených periodikách jsou jistě důležité, ale zdaleka nabízí vyčerpávající odpovědi na výzkumné otázky. Politik přeci není charakterizován pouze tím, zda je označován jako šlechtic či lídr, ale především tím, s jakými tématy je spojován a jaké atributy jsou mu přisuzovány na základě informací, jež o něm média přináší. Tématy

zde nemyslím nutně hlavní témata článků, které autorka sledovala, ale i vedlejší témata či prostě jen zmínky například o majetku, o aristokratickém původu, o povahových rysech, o chování či o vztazích k ženám. Pokud by autorka kódovala zmíněné atributy, možná by její závěry vypadaly jinak, ale zcela jistě by problematiku postihovaly komplexněji.

Autorka také měla kódovat nejen počet citací Karla Schwarzenberga, ale i počet citací jiných politiků z jiných politických stran vztahujících se ke Schwarzenbergovi a jejich povahu, protože nepochybně ovlivňují jeho mediální obraz. Navíc význam citací Schwarzenberga může vyniknout pouze ve srovnání s citováním jiných politiků stejného postavení. Dostal například Schwarzenberg více prostoru než lídři ostatních stran? Byly otázky na něj směřované vstřícnější a méně kritické než v případě ostatních lídrů? Atd.

Způsob práce s fotografiemi také považuji za velmi nedostatečný. Nejde přeci jen o to, zda jsou články o Schwarzenbergovi doprovázeny fotografiemi, ale také o to, jak je na nich konstruován, neboť tyto konstrukce rámují text, který doprovázejí. Má zobrazení pozitivní či negativní konotace? Je zobrazován jako politik, jako lesník (navozování zdání lidovosti) či jako šlechtic? Je na nich sám či jde o hromadné fotografie? Vymyká se v tomto ohledu mezi lídry politických stran? Jen podotýkám, že na základě pouhého počtu fotografií lze těžko vynášet soudy o „bulvarizaci“ MF Dnes.

Celkově tedy musím konstatovat, že je analýza vesměs popisná a neúplná. Jedná se o nejslabší článek práce. Další zásadní slabinou je pak skutečnost, že zcela nevyužit zůstává teoretický aparát představený v úvodních kapitolách. Přitom se řada témat, která souvisí s proklamovanou hlavní otázkou, přímo nabízí.

V Závěru se autorka opět neudržela a vyznala se ze svého obdivu ke Karlu Schwarzenbergovi. Dále zde hovoří o tom, že její výzkum potvrdil jeho výjimečnost, ale to samozřejmě udělat nemohl, protože člověk může vypadat výjimečný jen ve srovnání s jinými, které ale neprováděla. Jinak Závěr vesměs opakuje výsledky „analýzy“ a přidává pár nesouvisejících historek, které Schwarzenberga opět glorifikují.

Jako celek se práce pohybuje na hraně přijatelnosti. Teoretická část je zpracována na úrovni slabší trojky, ale objem analytické práce neodpovídá nárokům na bakalářský projekt. Navrhuji tedy přinejlepším slabší trojku, ale spíše se kloním k tomu, aby byla analýza výrazně rozšířena. Vše tedy bude záležet na obhajobě.

Ing. Petr Pavlík, Ph.D.

Oponent

V Praze 17. srpna 2010